

Kultūra kaip dvasinės socializacijos veiksnys

Kiekviena tauta yra unikali. Tyrinėdami etninį tautos individualumą vieni mąstytojai pabrėžia temperamento ypatybes, tautinį emocinių išgyvenimų pobūdį, kiti labiau susitelkia ties vertybinėmis orientacijomis, socialiniais santykiais. Kiekvienos tautos dvasiniam bendrumui įtakos turi įstatymai, tikėjimas, menas, kalba, papročiai, jos narių mąstymo būdas, jausmai, dorinės ypatybės. Šeimos dvasiniai klodai yra visos tautos dvasios atspindys. Visa tautinė savimonė Lietuvoje buvo palaikoma noro išsaugoti savo tikėjimą, papročius, gyvenimo būdą. Taigi kiekviena tauta savo unikalumu ir jai būdingais bruožais išsiskiria iš kitų kultūrų konteksto bei pabrėžia savo savitumą. Valstybė, kuri turi savo papročius, tradicijas, puoselėja pilietines ir moralines vertybes, visada jas pabrėžia ir jomis gyvena, yra tauta, statanti aukštą politinį ir dvasinį mentalitetą. Religingumas yra vienas svarbiausių bruožų, kuriuo pasižymi kiekviena tauta, taip pabrėždama savo unikalumą, tradicijas, kultūrą. Kiekvienos valstybės puoselėjamos dorinės vertybės visuomenės „moralinis veidas“. Lietuva XX amžiuje išgyveno dviejų totalitaristinių valstybių – Sovietų Sąjungos ir nacistinės Vokietijos – okupacijas, kurių metais lietuvių tauta buvo naikinama etnine ir pilietine, kultūrine ir ekonomine prasmėmis. Buvo fiziškai naikinamos kai kurios Lietuvos gyventojų grupės. Panašiai teigia ir Bajoriūnas, stalinizmo ir stagnacijos metais buvo pažeistas mūsų kultūros tautiškumas. Kultūrą buvo siekiama padaryti ideologijos įrankiu. Joje buvo sumenkintos bendražmogiškos vertybės – laimė, tiesa, gėris, grožis, dora. Ryškesni šeimos tautinės kultūros pasireiškimai buvo laikomi nacionalizmu. Mūsų tautos naikintojai siekė susidoroti su valstybe, kurios piliečiai neatrodė karingi, aktyvūs, nenugalimi, o jų puoselėjamos vertybes ir kultūrą galima greitai performuoti. Kadangi kultūra yra vienas iš socializacijos veiksnių, ji padeda žmogui prisitaikyti prie visuomenės normų, palaiko jos tęstinumą. Ji taip pat padeda konstruoti identitetą. Visuomenės narių pripažįstamos vertybinės nuostatos ir lūkesčiai įgalina santykinai pastovų ir organizuotą visuomenės gyvenimą. Tapatybės formavimas ir atspindimas gyvenimo stilius, kasdienio gyvenimo įpročių visuma yra veikiami kultūros, kurią perduoda šeima, mokykla, bendraamžių grupės. Dauguma kultūrą tyrinėjančių sociologų šeimą laiko pagrindiniu socializacijos institutu, užtikrinančiu kultūros tęstinumą. Taigi, šeima kaip mažiausia gyvavimo ląstelė, formuoja jauno žmogaus kultūrą, kuri vėliau tampa visuomenės dalimi, kuri ją atspindi. Panašiai šiuo klausimu atsiliepia ir Miškinis, jo nuomone kultūra ir tradicijos yra svarbios visuomeninės vertybės. Tautos kultūra aprėpia žmogaus gyvenimą su visomis apraiškomis. Bendruomenės kultūra neatskiriama nuo tradicijų. Šeimoje per jas vaikams 11 perduodama patirtis: požiūris į gyvenimą bei pasaulį, dorovė, tikėjimas, kultūros vertybės, elgesio būdas, socialinių santykių formos. Tautos kultūros bei papročių ir tradicijų pažinimas labai reikšmingas šeimos gyvenimui, vaikų ugdymui. Deramai neperėmusi praeities ir ateities kultūros vertybių, šeima negalėtų tinkamai auklėti vaikų. Taigi tautos kultūra bei tradicijos yra šeimą ir žmoniją doroviškai bei dvasiškai tvirtinantis reiškinys. Šeima saugo tautos kultūrą bei tradicijas ir jas per savo atžalas plėtoja. Svarbu paminėti, kad šeimoje puoselėjamos vertybės pirmiausia buvo perimamos iš aplinkos, kurioje ji gyveno, tad kultūra klestėjo mieste bei kaime, ir darė įtaką kiekvienam čia bręstančiam ir augančiam individui. Taip pat svarbu yra paminėti, jog miesto ir kaimo kultūra skyrėsi. Kultūros formavimasis ir gyvavimas valstybėje, ugdymo įstaigose, šeimoje buvo tradicijų, žmonių požiūrio į juos supančius dalykus plėtojimas, tad papročiai, vertybės kuriomis gyveno mūsų senoliai, buvo perduodami iš kartos į kartą, taip ugdant ne tik visuomeninę, bet ir šeimos kultūrą, nes tautai nepakanka būti mase žmonių, besirealizuojančių vien buitiniame gyvenime. Šalia medžiaginio, žmonės turi dvasinį gyvenimą. Visada atsiranda žmonių, kurie nesitenkina buitiskumu. Jų dvasia prasiveržia pro medžiagos ribas: jie randa ar susikuria įkvėpimą ir troškimus, skleidžiasi, imdami iš visuomenės ir duodami visuomenei. Taip kraunamas dvasinis tautos turtas – dvasinė kultūra, iš kurios semiamasi ir dalijamasi. Taigi, kiekviena tauta, valstybė, visos

institucijos gyvuoja tik kultūros ir dorovės pagrindu. Galima daryti išvadą, kad kultūra neatsiejama nuo religijos, kaip ir nuo pilietiškumo, tautiškumo. Kultūros ieškantis žmogus – dvasines bei moralines vertybes puoselėjanti asmenybė, kuriai svarbi jo ir kitų kartų ateitis.

Vertybių ugdymas politinių situacijų kaitoje Nuo pat Lietuvos valstybės ištakų jos politinis ir kultūrinis tapatumas buvo formuojamas civilizacinės Rytų ir Vakarų priešpriešos akivaizdoje. Šalia mūsų buvusi visuomeninio konflikto linija visuomet buvo pasikartojančių politinių kovų bei neramumų židinytis ir kaskart iš naujo reikalavo politinio bei kultūrinio Lietuvos tautos ir valstybės apsisprendimo bei pasiryžimo tą apsisprendimą apginti. Tautos žmonių puoselėjamos vertybės, pilietiškumas ir tikėjimas buvo pagrindinis akstinas kovoti su iškylančiais sunkumais. Apie tai byloja ir visai nesena istorija, kai XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje Lietuva išgyveno krizę: lenkinimo grėsmę ir rusų priespaudą. Kai visuomenė buvo užsikrėtusi iš rusų mokyklų sklindančiu ateizmu. Valstybei iškilo didelis pavojus kartu su katalikiškais vertybėmis prarasti tautinį unikalumą. Remiantis Miškiniu, 20 metų trukusi Lietuvos nepriklausomybė buvo didelė Dievo dovana tautai. Suklestėjo kultūra, mokslas ir švietimas, iš bažnyčios laisvai skambėjo 12 Kristaus žodis. Šeimoje vaikus auklėjo krikščioniškai ir dorai. 1940 m. Lietuva buvo okupuota. Stalinizmas užsimojo beatodairiškai sunaikinti visas – tautines, religines ir kitas – vertybes, todėl dabar matomi padariniai: regime dvasinius griuvėsius – subyrėjusias šeimas, daugelis lietuvių nutolo nuo Dievo. Po 1944 m. ėmė tuštėti bažnyčios, o masiškai pilnėjo kalėjimai ir įvairios nusikaltėlių perauklėjimo kolonijos. Šalies okupavimas ir naujos ideologijos tautoje formavimas, Lietuvai kaip valstybei padarė didelę įtaką. Apie okupavimo padarinius atsiliepia ir Trimakas, kuris teigia, kad priverstinis ateistinis auklėjimas ir komunistų propaganda daugelio Lietuvos žmonių širdyse paliko dvasinę dykumą. Užtat daug kas ir dabar, atgavus nepriklausomybę, neturėdami dvasinių žinių, pasuko viliojančia materializmo kryptimi. Ateizmas, kuris buvo skiepytas ugdymo įstaigose, per kultūros vertybes ir bendraamžių požiūrį, padarė įtaką dabartinei visuomenei, nes žmonės nebeturi dvasingumo, viskas gyvenime vertinama kitaip – materialumu. Religija nebėra tas pagrindas ant kurio statomas šeimos gyvenimas, vaikų auklėjimas, tad galima daryti prielaidą, kad susiklosčiusi politinė situacija šalies dvasinei raidai ir vertybėms padarė didelę įtaką. Anot Statkevičiaus, religija moralinio žmonių auklėjimo vaidmenį vaidina labai seniai. Ji ilgiau negu bet kas kitas buvo mokantis ir vadovaujantis veiksnys dorovinėje veikloje. Ilgų tūkstantmečių bėgyje dorovei niekas kitas nepadarė tiek daug gero kaip ji. Taigi religija per ilgus šimtmečius Lietuvos žmogui buvo atspirties, pasitikėjimo ir būties taškas, nes ji žmogui suteikė viltį ir padėjo dvasiškai kovoti su susiklosčiusia politine ir socialine padėtimi. Kaip teigia Tijūnelienė, „Kai kurios šeimos sovietmečiu slapta puoselėjo tikėjimo jausmą, kitos to nedarė, kad nepakenktų sau ir vaikams, jų likimui. Todėl ne visų mokinių tėvai, sovietinės mokyklos auklėtiniai, šiandien yra savo vaikams krikščioniško gyvenimo būdo ir tikėjimo pavyzdys, o taip pat gali daryti įtaką savo vaikams. Tad religinio vaikų auklėjimo problema šeimose šiandien aktuali“. Istorinė ir politinė šalies padėtis turėjo reikšmės vertybių ugdymui šeimose ir dvasiniam žmogaus brendimui Lietuvoje, tai buvo problema, su kuria kovoti buvo sunku, nes vaikų auklėjimas buvo paremtas baime, nežinia, kitų neigiamu požiūriu ir tiesiog dviejų ugdymo įstaigų nesusikalbėjimu. Apibendrinant, galima daryti išvadą, kad Lietuvos valstybėje XIX a. pab. – XXa. pradžioje susiklosčiusi padėtis turėjo įtakos jos dvasiniam, politiniam ir kultūriniam augimui. Šalies šeimas, mokyklas ir visuomenę užvaldęs ateizmas paliko žymes žmonių dvasiniame gyvenime, nes jie susvetimėjo, pamynė daugelį vertybių, o požiūris į religiją tapo daugeliu atveju vien neigiamas, nes joje žmonės nematė, ar nenorėjo matyti prasmės. Tik dvasiškai stiprios šeimos sugebėjo išsaugoti dorovines – dvasines vertybes, perduodant jas iš kartos į kartą. Tačiau neigiami padariniai – ateizmas, neigiamas požiūris į religiją ir tikėjimą, dar gyvi ir dabartinėse 13 šeimose bei atsiliepia vaikų

vertybiniam auklėjimui iki šių dienų, todėl vertybių perdavimas per kartas yra sudėtingas procesas, nes joms skleisti nevisa yra galimybių.

Visuomenės pozicija vertybių ugdymo atžvilgiu

Šiuolaikiniame pasaulyje vykstantys pokyčiai paliečia įvairias socialines institucijas. Tai ypač atsiliepia šeimai. Pastebimas vertybių nykimas, ypač tų, kurios susijusios su vidiniais žmogaus išgyvenimais. Visuomenės pokyčiai keičia požiūrį į šeimą, jos puoselėjamas vertybes. Tradicines vertybes keičia kitokios, modernesnės, šeima nebetenka savo vertės ir požiūrio į ją, švietimas, kultūra nebeturi tokios svarbos, kokia buvo anksčiau. Remiantis Danilevičiene: „Šiandien atitrūkstama nuo dvasinių vertybių, nuo savo etnokultūros. Skirtingos kartos skirtingai supranta religijos, kultūros, šeimos tradicijų svarbą žmogaus gyvenime. Pastebimas atotrūkis ir susvetimėjimas tarp kartų, kurios galėtų viena iš kitos perimti gyvenimišką patirtį, be to, skirtingų kartų žmonės dalydamiesi patirtimi galėtų būti vieni kitų pagalbininkai“. Ne tik pasaulyje, bet ir Lietuvoje mažėja šeimų perteikiančių vertybes iš kartos į kartą. Šiame skyrelyje aptarsime vertybių ugdymo matmenis, bei visuomenės pozicija jų atžvilgiu. Koks bus žmogus priklausau ne tik nuo pačios asmenybės, bet ir nuo jį supančios bendruomenės, kitų žmonių pavyzdžio. Vertybės ir požiūris į jas priklauso nuo daugelio dalykų, tam įtakos turi ir kultūra, ir politinė padėtis, autoritetai, pati visuomenės pozicija. Kalbant apie jauną žmogų, jam daugiausia įtakos turi artimiausia aplinka, kurioje jis gyvena, mokosi, auga. Lietuvos jaunimas turi galimybę laisvai rinktis vertybes, puoselėti tradicijas, bet šį jaunuolių pasirinkimą labai įtakoja šeima, kuri išgyveno politinę diskriminaciją, ateizmą skleistą ugdymo įstaigose, kultūros atotrūkį, visuomenės neigiamą požiūrį ir religingumą, kai tikima tik simboliškai, „reikalui esant“ ar „per didžiąsias šventes“. Tik nedaugelis šeimų gali pasigirti, kad jų namuose puoselėjamos krikščioniškos tradicijos ir vertybės, meldžiamasi, tikėjimas perduodamas iš kartos į kartą, suteikiant galimybę jaunam žmogui pažinti artimų žmonių puoselėjamas dvasines vertybes, tradicijas, asmeninį požiūrį. Galima daryti išvadą, kad visuomenės įtaka šeimai visais laikais buvo labai reikšminga, tai atsispindi ir Lietuvos istorinė – politinė padėtis, kai prieškarui žmonės ieškojo atramos ir vilties tikėjime, tai buvo tautos ir visuomenės išlikimo šaltinis, pagrindinis kovos ginklas, nes tikėjimas visus vienijo, jungė ir skatino siekti bendro tikslo – laisvės, nes jų tikėjimas buvo grįstas sąmoningu ir gyvu religingumu. Sovietmečiu diegtos ateistinės idėjos buvo gajos visuomenėje, žmonės jas perėmė ne tik kaip neišvengiamybę, bet ir kaip būtinybę, kaip galimybę ramiai gyventi, paminant dorines, religines vertybes. Šeima, kaip pagrindinė visuomenės ląstelė, buvo įtakojama įvairių veiksnių, kurie nulėmė vertybių perdavimo jaunajai kartai galimybes.